

РЕМИЛИТАРИЗАЦИЈА И БОРБА ЗА ЕКОНОМСКУ ЕКСПЛОАТАЦИЈУ АРКТИКА У СЕНЦИ РАТА У УКРАЈИНИ

др Борис ТУЧИЋ*, ванредни професор

* Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, boris.tucic@fbn.unibl.org

РЕМИЛИТАРИЗАЦИЈА И БОРБА ЗА ЕКОНОМСКУ ЕКСПЛОАТАЦИЈУ АРКТИКА У СЕНЦИ РАТА У УКРАЈИНИ

Сажетак: Циљ рада је да се анализирају најзначајније импликације савремених међународних односа по безбедност Арктика. Као рефлексија актуелних глобалних дешавања, са исходиштем у украјинском конфликту, подручје Арктика предмет је релативно интензивне (ре)милитаризације с обе стране, али и војно-безбедносне реконфигурације, у смислу да је НАТО, пријемом Финске и Шведске у чланство, значајно учврстио своју позицију на балтичком, нордијском и арктичком правцу, те ојачао своје непосредно присуство на руској граници. Анализа предмета истраживања реализована је у теоријском оквиру науке о међународним односима, уз кориштење одабраних научних метода, а као један од закључака спроведене анализе намеће се констатација да је, управо одражавајући стање у савременим међународним односима и њихову, између осталог, изражену милитантну димензију, војна безбедност Арктика предоминантна у односу на остале димензије његове безбедности. При томе, додатни отежавајући моменат представља и 'кинески фактор', односно тенденција НР Кине да се, преко руског Арктика, постепено наметне као незаобилазан чинилац у политичким, привредним, али и безбедносним процесима у региону, о чему изразито негативан став директно испољавају западне арктичке земље предвођене САД, док Руска Федерација дугорочно мора водити рачуна да кинеско присуство и утицај у региону не пређу 'прихватљиве оквире'.

Кључне речи: Арктик, (ре)милитаризација, НАТО, украјински конфликт, кинески фактор

Увод

Са Северним полом, као његовим епицентром, и Северним леденим океаном, као воденом масом која га уоквирује, Арктик захвата подручје којем гравитира осам земаља, при чему највећи део арктичке обале, око 54%, припада Руској Федерацији у којој живи око 2,5 милиона од укупно 4 милиона арктичког становништва, укључујући и неколико десетина различитих аутохтоних етничких групација са овог простора. У периоду Хладног рата, примарно захваљујући чињеници

да се управо на простору Арктика, преко Великог и Малог диомедског острва, могла идентификовати најкраћа удаљеност између територија САД и тадашњег СССР у пречнику од само 2,5 километра, овај простор је послужио као погодан полигон за инсталирање ракетних система кратког и средњег домета и провођење политика међусобног одвраћања у односима између две стране. Окончањем Хладног рата и крахом биполаризма Арктик губи на свом дотадашњем геополитичком, односно војном значају и манифестује се као „зона изузетности” (енгл. *Zone of excellence*), у којој су дојучерашњи хадноратовски односи замењени све интензивнијом сарадњом арктичких земаља у бројним областима, укључујући и изградњу различитих, додуше не у потпуности институционализованих структура посредством којих би она била најефикасније реализована, посебно узимајући у обзир да је, у поређењу са Антарктиком, на пример, правна регулисаност бројних питања на овом подручју била неупоредиво сиромашнија. Климатске промене у последњих неколико деценија највидљивије су управо на арктичком подручју, осигуравајући му привредни, транспортни, па и безбедносни значај у политикама кључних регионалних и глобалних актера какав раније није уживао. Услед глобалног отопљавања и редукције глечера, на подручју Арктика идентификоване су нове и, што је посебно битно, економичније транспортне руте између Атлантског и Тихог океана, међу којима се посебно издвајају Севернозападна, која је под јурисдикцијом Канаде и којом се значајно скраћује удаљеност између источне Азије и западне Европе, те Северноисточна, која је под контролом Москве. Централноарктичка рута, којом би се значајно смањила удаљеност између Северне Америке и Азије, услед оштрих климатских услова најмање је у употреби, иако се очекује да ће наредних деценија и она добити на значају. Други битан разлог „пробуђеног” значаја Арктика садржан је у чињеници да ово подручје представља значајну сировинску базу, са око 30% светских резерви природног гаса, 13% резерви нафте, 9% резерви угља, као и незанемерљивим количинама минерала и метала, попут урана, бакра, титанијума, сребра и злата, односно дијаманата и графита (Boyd et al., 2016; Andersson and Kalvig, 2022; Broek, 2023). Све ово, поред тога што је представљало адекватну основу за интензивнији економски развој, довело је Арктик у специфичну позицију изложености хибридним безбедносним претњама на које су арктичке државе морале понудити адекватне одговоре.

Савремени међународни односи карактеришу се снажном ревитализацијом хладноратовских тензија и израженом поларизацијом између политичког Запада и, како се то често означава, „глобалног Југа” (El Aynaoui, Magri, Saran, 2023), а чија је преломна тачка украјински конфликт и бројне импликације које је овај догађај проузроковао. Тектонске промене глобалног међународног поретка снажно су се рефлектовале и на регион Арктика и његову безбедност. У оквиру теоријских поставки науке о међународним односима, уз примену одабраних научних метода, попут анализе садржаја, индуктивне, дедуктивне те компаративне методе, у раду се анализирају неке од најзначајнијих импликација савремених глобалних дешавања у међународним односима по различите аспекте арктичке безбедности, међу којима су свакако највидљивије његова интензивна ремилитаризација и преминање војне у односу на остале димензије безбедности, чиме је Арктик, за кратко време, од „зоне сарадње” поново трансформисан у „зону конфронтације”, односно полигона за непосредно одмеравање снага кључних регионалних и глобалних актера, с тим што се, за разлику од хладноратовског периода, као такмац у трци за контролом над Арктиком данас све више намеће и НР Кина. Уз спорадично војно присуство, Кина свој утицај превасходно остварује на економском плану, постепено ширећи своје инвестиционо деловање од руског Арктика ка његовим осталим деловима, чиме, с једне стране, обезбеђује неопходан импулс за његов привредни развој, док, с друге, поготово уколико се политика Пекинга у постојећим околностима посматра кроз призму блиске сарадње са Москвом, проузрокује негативне реакције западних арктичких земаља на челу са САД и тиме индукује негативне импликације по безбедност региона.

Војно-безбедносна димензија

(Ре)милитаризација Арктика

Ремилитаризација арктичког подручја започела је пре избијања украјинског конфликта 2022. године, међутим, са овим догађајем она је значајно добила на свом интензитету. Губитком његовог војног значаја по окончању Хладног рата, САД су највећи део својих војних база на подручју Арктика или редуковале или у потпуности угасиле, као што је био случај са базом Тул на Гренланду, чији је састав за кратко

време смањен са 6.000 на само 100 војника, базама на Исланду, из којих је повучено 2.000 америчких војника, или са самом Аљаском, са које је највећи број радара премештен на друге, како се у том тренутку процењивало, важније локације. Но, са интензивирањем руских активности на арктичком подручју, јачањем активности Москве на изградњи Северноисточне транспортне руте, отварањем нових лука и њиховим опремањем за цивилну и војну употребу, те, како западни аутори често указују, са чувеним говором председника Путина на Минхенској конференцији о безбедности из фебруара 2007. године, који је протумачен као бацање „рукавице у лице” униполарном поретку на челу са САД, ситуација се постепено мења (Fried, Volker, 2022). Арктик све чешће постаје предмет различитих стратешких и оперативних докумената Вашингтона, како у домену спољне политике тако и одбране, почевши од нове Поморске стратегије из 2007. – *Cooperative Naval Strategy for 21st Century: Sea Power* (Office of the Chief of Naval Operations, 2007), којом је, између осталог, као један од циљева предвиђена интернационализација поморских рута које су биле под контролом Отаве и Москве, преко Мапе пута за развој америчке флоте 2014–2030. из 2014. године, која је представљала документациону основу за поновно успостављање Друге америчке флоте 2018. године након њеног гашења 2011, уз премештање зоне одговорности ове војне формације са ширег подручја Атлантика на појас који захвата његов северни део, Северни ледени океан и источне обале САД (US DoN, 2014), до, на пример, Националне одбрамбене стратегије из 2022. године (US DoD, 2022). Стратегија је на једном месту обухватила циљеве садржане и у другим, спецификованијим поморским документима¹, Руска Федерација и НР Кина се јасно означавају као извор свих безбедносних претњи по САД, те указује на потребу модернизације и повећања америчких војних капацитета на арктичком подручју. Документом је предвиђено и интензивније патролирање америчке војске дуж границе руског Арктика и јачање контроле над Северноисточном рутом како би се спречило даље ширење руског утицаја. Са повећањем америчког војног присуства на арктичком подручју интензивирани су и војне вежбе САД са њиховим савезницима, како у оквиру НАТО-а тако и са тада још увек неутралним државама, Шведском и Финском. Према адмиралу Мајклу Гилдеју (*Michael Gilday*), бившем команданту

1 На пример, заједнички документ поморских и копнених снага под називом *A Blue Arctic: Regaining Arctic Dominance: Predominance of Integrated Naval Power* из 2021. године или поморски акциони планови из истог периода.

поморских операција, на пример, само током 2020. године САД су са савезницима реализовале 20 војних вежби и операција на Арктику (Naval News, 12.1.2021). Такође, у складу са прокламованим циљевима да се успостави чвршћа контрола над Северноисточном рутом, поготово на подручју Мурманска, САД и Норвешка су најавиле обнављање некада веома значајне базе Олафсверн, удаљене само 350 километара од руске границе, до чега постепено и долази од маја 2021. године, када је прва америчка нуклеарна подморница упловила у базу. Паралелно са погоршањем свеукупне ситуације у односима Руске Федерације и Запада услед дешавања у Украјини, САД додатно јачају и своје ваздухопловно присуство на овом подручју – четири стратешка бомбардера Б1 лансер распоређена су на норвешки војни аеродром Орланд, 150 ловаца Ф – 35 и Ф – 22 *Raptors* премештено је на Аљаску, а приступило се и обнављању војне базе Тул на Гренланду и распоређивању борбених авиона у оквиру ње.

Но, без обзира на јачање америчког, односно НАТО присуства последњих година, Руска Федерација и даље поседује већи број војних база на Арктику за око једну трећину, што јој омогућава очување стратешког преимућства на овом простору. Према неким оценама, САД и савезницима је потребно десет година интензивног улагања како би изједначили своје војно присуство на Арктику са Москвом (Gronholt – Pedersen, Fouche, 16.11. 2022). Руски Арктик стављен је под команду Заједничке команде руских оружаних снага, те спада у одговорност Северне флоте, која је креирана председничким указом бр. 803 од 21. децембра 2020. године (RF President, 2020), са основним задатком да штити подручје од Мурманска на западу до Анадира на истоку. Од њеног успостављања до марта 2024. године, као што ће се видети, Северна флота функционисала је као самостална организациона јединица, док је данас утопљена у обновљену Лењинградску војну област. Уз учешће Савезне агенције за посебно грађевинарство, јачање војног присуства Руске Федерације на Арктику манифестује се кроз изградњу и модернизацију аеродрома, инсталирање нових војних инфраструктурних објеката, постављање антиракетних система С – 400, те увећање присуства копнених снага. На острву Костелња, на пример, које је позиционирано у центру Северноисточне руте, постављени су суперсонични ракетни системи „Бастион”, летови руских стратешких авиона у близини Аљаске последњих година вишеструко су увећани – од шест током 2015. до преко шездесет током 2020. године, док се о безбедности Северно-

источне руте старају суперсонични ловци МИГ 31 БМ. Посебан геостратешки значај за Москву има полуострво Кола, на којем су стациониране, између осталог, ваздухопловна база Северноморск 1, подморничке базе Гаџијево и Околнаја, те космодром Плесетск, на којем су инсталирани најмодернији термонуклеарни системи интерконтиненталних балистичких ракета RS – 24Yars, званично представљени у оквиру војне вежбе „Гром” из 2019. године. Поред тога, о чему сведочи и иновирана америчка Стратегија за Арктик из јула 2024. године (US DoD, 2024), посебну забринутост западних савезника изазива све интензивнија сарадња Русије и Кине на овом подручју на привредном, научно-истраживачком, инфраструктурном, енергетском, али и војно-безбедносном плану, укључујући, на пример, и заједнички прелет руских и кинеских бомбардера у близини Аљаске јула 2024. године, што је проузроковало реакцију америчких и канадских ваздухопловних снага. У сврху спровођења заједничких операција и јачања стратешког партнерства, руски и кинески авиони до сада су реализовали седам заједничких летова на различитим локацијама, међутим, ово је био први пут да су овакве активности спроведене на овом подручју, што је у западним престоницама протумачено као јасна амбиција Кине, као „самопроглашене државе у близини Арктика” (Descamps, 2019), да се наметне као незаобилазан фактор политичких и безбедносних процеса у региону (Williams, Bingen, MacKenzie, 2024). Иако је реч о два модела авиона још из времена Хладног рата – руском стратешком бомбардеру Тупољев ТУ 95 и кинеском бомбардеру Х6, обе врсте авиона су и данас изразито функционалне и капацитиране за транспорт и употребу нуклеарног наоружања, при чему симболика јачања руско-кинеског војног партнерства на Арктику није изражена само кроз чињеницу да се радило о њиховом првом заједничком лету на овом подручју, већ и кроз чињеницу да су руски и кинески авиони заједнички и полетели, али и слетели у Анадир, једну од девет руских ваздушних лука на арктичком подручју. У сваком случају, након руско-кинеске поморске вежбе у Беринговом мору 2022. године, због које је Норвешка подигла борбену готовост своје морнарице на највиши ниво, ово је свакако био догађај који је изазвао посебну забринутост САД и савезника.

Проширење НАТО-а и учвршћивање балтичког, нордијског и арктичког правца

Друга веома битна војно-безбедносна импликација погоршања односа између Руске Федерације и политичког Запада и, посебно, украјинског конфликта по арктички регион, односи се на ширење структуре НАТО на овом подручју. Под утицајем заоштравања односа са Руском Федерацијом, након вишедеценијске војне неутралности, априла 2023, односно марта 2024. године Финска и Шведска су постале чланице Северноатлантског савеза, чиме се „однос снага” у региону померио на 7:1 у корист Савеза. Један од разлога покретања специјалне војне операције од стране руске војске фебруара 2022. године било је, између осталог, заустављање даљег ширења НАТО-а на Исток и његовог ширег учвршћивања на руским границама, међутим, након уласка три балтичке државе у састав Савеза крајем марта 2004. године, Русија је пријемом Финске у чланство организације дошла у позицију да је присуство НАТО-а на њеним непосредним границама проширено чак за нових 1.370 километара. Уопште, највећи значај уласка Шведске и Финске у чланство Савеза геостратешког је карактера, јер је на тај начин НАТО додатно учврстио своје источно крило и позицију на Балтику. Посредством Шведске, НАТО је добио додатну дубину у контексту одбране балтичког подручја, док је уласком Финске у чланство Савеза, уз поменути појачани излазак на руске границе, Савез значајно ојачао своје присуство на арктичком подручју.

И не само то, НАТО је на овај начин појачао контролу над руским маневрима и капацитетима стационираним на, за руску страну, изузетно важном полуострву Кола и Мурманској области. Протежући се између Белог мора на југу и Баренцовог мора на северу, полуострво Кола својим највећим делом лежи у Руској Федерацији, док његови мањи делови припадају Финској и Норвешкој. Према оценама аутора (Alberque, Schreer, 2022; Forsberg, 2023), уласком Финске и Шведске у његово чланство НАТО је значајно ојачао свој нордијско-скандинавски блок, иако су ове земље и раније, у оквиру Нордијске безбедносне сарадње (NORDEFCO), покушавале да заједно са Норвешком, Исландом и Данском изнађу одговоре на нека од кључних питања њихове безбедности и одбране.

Након превазилажења препрека у процесу приступања индукованих из политичких односа са Турском и Мађарском, Шведска и Финска су се релативно брзо, континуираним издвајањем за потребе одбране и изнад Вашингтонским уговором прописаних 2% БДП на

годишњем нивоу², модернизацијом и јачањем властитих војних капацитета, те пружањем подршке Украјини у наоружању и војној опреми, верификовале као активне и лојалне чланице Савеза.³ Као главни снабдевач новим оружјем, оруђем и опремом за потребе финске и шведске армије истичу се САД, поготово када је реч о, на пример у случају Финске, набавци нових борбених авиона, али и ХИМАРС ракетних система (Bisht, 4.8.2023). Такође, број заједничких војних вежби и маневара у којима су учествовале нове чланице Савеза се значајно увећао, да би 2024. године, заједно са Норвешком, оне биле и домаћини војне вежбе „Нордијски одговор 24” (енгл. *Nordic Response 24*), у оквиру једног од највећих војних маневара НАТО-а од његовог оснивања под називом „Непоколебљива одбрана” (енгл. *Steadfast Defence*).

Посматрајући индивидуалне капацитете нових чланица Савеза, аналитичари су углавном сагласни да је кључни допринос Финске њен, у поређењу са њеном укупном популацијом, незанемарљив војни контингент копнене војске, те артиљеријске снаге, укључујући и постројења на непосредном арктичком подручју. Такође, значајан је допринос који нове чланице остварују и у домену ваздухопловних снага, јер се процењује да ће Норвешка, Шведска, Данска и Финска заједнички располагати са око 200 борбених авиона, због чега су већ означене као „НАТО арктичке ваздушне снаге у Европи” (Kuusela, 2024). На тај начин се, бар делимично, умањује преминација руских ваздушних снага у региону.

Са својим вишедеценијским војно-неутралним *background*-ом, Шведска и Финска не само да не спадају у групу земаља које располажу нуклеарним војним капацитетима, већ је и њихова снажна антинуклеарна кампања, поготово у Шведској, прерасла у битну компоненту државног и друштвеног идентитета. Уједно, у прошлости су бројни милитантни елементи спољне политике САД били снажно критиковани од стране политичких представника, али и цивилног сектора у овим земљама. Од маја 2022. године, када је поднесен заједнички захтев за пријем у чланство Савеза, представници Финске и Шведске су

2 Финска, на пример, попела се на седмо место међу НАТО чланицама по издвајањима за војне потребе, са 2,41% БДП у 2024. години, док се Шведска налази на четрнаестом месту са 2,2% БДП за исто раздобље. Војни буџет Финске за 2024. годину износи 6.2 милијарде евра и за око 5% је већи у односу на онај за 2023. годину, док у Шведској он износи 4,2 милијарде евра и у односу на 2020. годину он је удвостручен.

3 При томе, почетком септембра 2024. године и Шведска и Финска дале су сагласност на употребу њиховог наоружања испорученог Украјини за нападе у дубину руске територије.

настојали промовисати минималистички приступ овом питању, сводећи неспорно радикалан заокрет у својој спољној и одбрамбеној политици на потребу за осигурањем гаранција у оквиру система колективне одбране из члана 5. Вашингтонског уговора (НАТО, 1949), али и одбијајући било какву идеју о распоређивању на својој територији система погодних за инсталирање нуклеарних пуњења, а који би били искориштени у евентуалном сукобу са Руском Федерацијом (Forsberg, 2023). Иако су промишљања на наведену тему још увек на теоријском нивоу, чини се да је данас ситуација донекле измењена. Док је фински председник и даље става да не постоји могућност да амерички ракетни системи са нуклеарним бојевим главама буду распоређени на финској територији, шведски премијер је нешто флексибилнији, истичући да би то било веома могуће, али само у околностима постојања отвореног оружаног сукоба између НАТО-а и Руске Федерације (Nezirovic, 13.5.2024).

У сваком случају, пријем Финске и Шведске отворио је потпуно нову геополитичку димензију за НАТО, доприносећи јачању његовог утицаја и позиције на балтичком, нордијском, односно арктичком подручју. Међутим, без обзира на неспоран нови квалитет који је НАТО добио пријемом две нове чланице, а поготово Финске, не сме се пренебрегнути чињеница да ће, у случају избијања директног оружаног сукоба, међу првима на удару бити управо новопридошле чланице Савеза.

Наравно, Руска Федерација је са негодовањем реаговала на улазак Шведске и Финске у чланство Савеза и слабљење њеног геополитичког положаја које је овај догађај директно индуковао, при чему је вероватно најколоритнији приказ руског става манифестован кроз изјаву председника Русије још из 2016. године: „Данас када гледамо преко границе ми видимо Финце. Но, уласком Финске у НАТО, ми ћемо преко границе видети непријатеље” (Euronews, 1.7.2016). Уз појачана упозорења Хелсинкију и Стокхолму на могуће последице њиховог уласка у чланство Савеза, један од кључних потеза Москве у контексту адаптације новонасталој ситуацији био је указ председника Русије од 26. фебруара 2024. године, на дан када је Мађарска извршила ратификацију шведског приступног споразума у НАТО, којим је, између осталог, обновљена некадашња совјетска Лењинградска војна област, сачињена од десет организационих јединица и Санкт-Петербургом као централним градским језгром. Уједно, тиме је Северна флота престала да постоји као самостална област, утопивши се у

новонасталу војну формацију (RF President, 2024). Додатни одговор на увећане безбедносне опасности на северозападној граници Руске Федерације представљало је и инсталирање додатних ракетних система, међу којима доминирају Искандери и Кинжали, на полуострво Кола, што је, с друге стране, довело до усвајања новог одбрамбеног плана од стране норвешког парламента, којим је као један од циљева предвиђено и дуплирање ракетних одбрамбених капацитета земља – ваздух, као одговор на руске ракете кратког и средњег домета (Nilsen, 11.6.2024).

Импликације по економску безбедност Арктика

Уколико под економском безбедношћу подразумевамо свеукупност интерних и екстерних фактора, услова и потенцијала који одређеном ентитету омогућавају ефикасно функционисање, остваривање самоодрживог привредног развоја, високог животног стандарда, те ефективну заштиту, као два кључна фактора економске безбедности Арктика манифестују се импликације глобалних климатских промена на свеукупне привредне активности на овом подручју, те значајна природна богатства којима се Арктик карактерише. Истовремено, могуће је идентификовати и неколико веома значајних препрека остварењу економске безбедности Арктика, од којих неки нису у потпуности нови, али су последњих година, а посебно од избијања украјинског конфликта, добили на значају. Један од њих тиче се обуставе било каквог заједничког деловања арктичких земаља кроз намењене успостављене структуре, међу којима се посебно истичу Арктички савет и Баренцов Евро-атлантски савет. Њихов значај огледа се у томе што су управо посредством њих настојало заједнички решавати бројна питања од интереса за све земље региона, од негативних еколошких импликација по биодиверзитет Арктика, које су последица његовог пребрзог „отварања”, преко успостављања различитих облика научно-истраживачке сарадње, до утврђивања заједничких правила провођења економских, истраживачких и других активности, а на основу којих би се бар делимично ублажила несигурност која је резултат недовољне правне регулисаности овог подручја. Како је Руска Федерација преузела председавање Арктичким саветом у периоду 2022–2023. године, избијањем украјинског конфликта преосталих

седам земаља региона суспендовало је своје деловање у овој организацији, чиме је ефективан рад Савета обустављен. Слична ситуација била је и са Баренцовим Евро-атлантским саветом, с том разликом што је у овом случају Руска Федерација, након што је Финска одбила да пренесе председавање Саветом на Москву, иступила из његовог чланства. Евро-атлантски савет је наставио са радом без највеће и најзначајније арктичке државе, а функцију председавајућег по истеку финског мандата преузео је нордијски трио – Финска, Шведска и Норвешка, на обнављајући мандат од годину дана.

Други значајан моменат везан за економску безбедност Арктика, иако је и он, у суштини, геополитичког карактера, односи се на „кинески фактор” и све интензивније укључивање Пекинга у регионалне привредне процесе. Иако не спада у групу арктичких земаља, Кина се од 2018. доношењем документа „Политика према Арктику” (енгл. *Arctic Policy Paper*) (PRC State Council, 2018), прогласила за „земљу близу Арктика” (енгл. *near – Arctic state*) те, позивајући се на решења Конвенције о праву мора (UNCLOS, 1982) и Уговор из Свалбарда из 1920. године, којим је регулисан специфичан међународноправни статус Свалбардског архипелага у оквиру Норвешке, истакла право на пловидбу и прелетање над арктичким подручјем, рибарење, инсталацију телекомуникационе инфраструктуре на морском дну, те инвестициона улагања. Један од идентификованих кинеских праваца деловања на Арктику јесте развој „Поларног пута свиле”, као сегмента шире иницијативе „Појас и пут”, којом би требало бити омогућено снажније привредно и транспортно повезивање Азије и Европе посредством нових транспортних рута, а посебно Северноисточне руте, која је под контролом Москве. Захваљујући свом активизму, али и подршци неких арктичких земаља, попут Исланда и Данске, Кина је 2018. године успела обезбедити и статус посматрача у оквиру Арктичког савета.

Поред ранијих кинеских улагања у Гренланду, Исланду, Норвешкој и Финској у домену научног истраживања, рударења и транспортне инфраструктуре (US Congress FAC, 2022), данас се као кључни партнер остваривању кинеских интереса на Арктику манифестује Руска Федерација. С једне стране, у околностима изолације и санкционисања од стране Запада, Москва је у Кини пронашла заменско тржиште за своје енергенте, као и инвестициону подршку у руском делу Арктика, док је Кина, с друге, у Русији препознала незаобилазну платформу преко које би даље ширила свој утицај, са коначним циљем позиционирања као „велике поларне силе” до 2030. године (Lamazharov

et al., 14.11.2023; Ngila, 11.5.2023). Но, колико год се радило о тренутно обострано корисном партнерству, чији се квалитет неретко осликава кроз успешност енергетског пројекта „Јамал ЛНГ” (енгл. *Yamal LNG*), у којем, додуше, нису партиципирали само Пекинг и Москва већ и неке западноевропске земље, попут Француске и СР Немачке, не сме се изгубити из вида да Русија и Кина имају и бројне различите интересе у региону и да Русија не гледа са превише одобравања на кинеске амбиције јачања свог присуства неруском делу Арктика и контакте са другим, условно, западним арктичким земљама. Према доступним подацима, Кина је до сада инвестирала преко 90 милијарди долара у региону, примарно у руском делу Арктика, али и у различите пројекте у нордијским земљама, при чему се као кључне области кинеских улагања издвајају транспортна инфраструктура, енергетика, те научно-истраживачке активности (US Congress FAC, 2022). Но, све израженије присуство Кине на Арктику, по правилу у сарадњи са Москвом, у Вашингтону се доживљава као „дестабилизујућа сила” која својим економским и војним капацитетом може значајно угрозити америчке националне интересе на овом подручју (Tallis, Rosen, Overfield, 2022), те је, у складу са наведеним, и незанемарљив део најновије америчке Националне стратегије за Арктик из 2024. године управо посвећен модалитетима деловања САД и савезника како би се на растајући утицај „руско-кинеске осовине” сузбио (US DoD, 2024: 4).

Напоследку, иако нису *stricto sensu* везани за постојеће стање у међународним односима и, конкретно, односе између великих сила, бројни економисти као значајне факторе који негативно утичу на економску безбедност Арктика истичу пре свега његову неконкурентност у глобалним оквирима, одсуство високо софистицираних производних технологија и, посебно, доминантно ослањање на необновљиве изворе енергије чија интензивна експлоатација представља значајан удео привредних активности у региону (Golubev et. al., 2019). Са рапидним погоршањем односа између кључних регионалних и глобалних актера, простор за отклањање наведених негативних фактора по економску безбедност Арктика додатно је редукован (Erzikov, 26.3.2024).

Закључак

Уз интензивне глобалне климатске промене које су значајно утицале на његово „отварање” и повећање приступачности у привредном и транспортном смислу, геополитички статус и безбедност Арктика фундаментално су детерминисани стањем у савременим међународним односима и интеракцијама између кључних регионалних и глобалних актера. Рапидно погоршање односа између Руске Федерације, с једне, те политичког Запада, с друге стране, које је започело 2014, а кулминацију достигло покретањем специјалне војне операције руске војске на простору Украјине 2022. године, изразито негативно се одразило по безбедност Арктика, трансформишући га за кратко време од „простора сарадње”, како је означаван у периоду непосредно након окончања Хладног рата, у простор директног одмеравања снага између две стране.

Рефлексија негативног стања у савременим међународним односима по безбедност Арктика огледа се пре свега у његовој (ре)милитаризацији, односно концентрацији и модернизацији војних капацитета на овом подручју од стране готово свих арктичких земаља, при чему је предност у овој својеврсној трци у наоружању још увек на страни Руске Федерације, која је и највећа и најзаступљенија држава овог подручја и која је процес јачања свог војног присуства на Арктику започела раније него западне земље, делимично се ослањајући на наслеђене совјетске војне капацитете који су, распадом савезне државе, били угашени.

Истовремено, под утицајем украјинског конфликта, дошло је и до војно-безбедносне реконфигурације у региону, у смислу да су, након вишедеценијског статуса војне неутралности, Финска и Шведска постале чланице НАТО-а, чиме је Савез не само значајно ојачао своју позицију на балтичком, нордијском и арктичком правцу, већ је и преко Финске проширио своје присуство на руској граници у дужини од 1370 километара, на тај начин значајно негативно утичући на положај Русије и провоцирајући дубоке војно-организационе промене како би се додатно заштитила северозападна граница Русије, и то у околности-ма треће године њеног војног ангажовања на простору Украјине.

Актуелно милитантно стање у међународним односима, односно (ре)милитаризација Арктика и улазак Финске и Шведске у чланство НАТО-а као његови непосредни регионални изрази, директно су утицали на доминацију војне у односу на остале димензије безбед-

ности у региону, слабећи при томе ионако крхке наменске структуре посредством којих су требала бити решавана кључна питања од заједничког интереса арктичких земаља, попут Арктичког или Баренцовог Евро-атлантског савета.

Додатни усложњавајући моменат за односе у региону представља и све присутнији „кинески фактор”, односно тенденција НР Кине да се такође наметне као један од кључних актера политичких, привредних, али и безбедносних процеса у региону. Иако своје присуство доминантно остварује економским инструментима, и то пре свега у руском делу Арктика, амбиције Пекинга и, посебно, руско-кинеско партнерство у бројним пројектима различитог карактера, од стране западних арктичких земаља, на челу са САД, доживљавају се као директна претња по њихове интересе и националну безбедност. С друге стране, ни сама Руска Федерација, без обзира на значај Кине, њеног тржишта, али и инвестиција у околностима изолованости од стране политичког Запада, мора водити рачуна о властитој позицији и не сме дозволити да кинеско присуство и утицај на Арктику изађу изван „прихватљивих оквира”.

Уопште, ситуација на Арктику и стање његове безбедности представљају „школски пример” рефлексije глобалних безбедносних процеса и односа на регионалну раван. Или, како су кључни актери савремене глобалне безбедности, са њиховим међусобним односима, интересима и интеракцијама, истовремено и кључни актери регионалне безбедности Арктика, безбедносни статус арктичког подручја непосредно је условљен стањем у глобалним међународним односима, односно природом односа између кључних глобалних и регионалних актера.

Литература

- Alberque, W., Schreer, B. (2022). Finland, Sweden and NATO Membership. *Global Politics and Strategy*, 64(3): 67–72.
- Andersson, P. S., Kelvig, P. (2022). *Does China Control Arctic Raw Mineral Materials. How Much, What, How and Why*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Bisht, I. S., (4.8.2023). US Approves Finland M270 Multiple Launch Rocket System Upgrades. *The Defense Post*. Retrieved 3.9.2024. from <https://thedefensepost.com/2023/08/04/us-finland-m270-upgrades/>.
- Boyd, R. et. al. (Ed.) (2016). *Mineral Resources in the Arctic: an introduction*. Oslo: Geological Survey of Norway.

- Broek, E. (2023). *The Arctic is Hot: Addressing the Social and Environmental Implications*. Stockholm: International Peace Research Institute. Retrieved 26.8.2024. from <https://www.sipri.org/publications/2023/sipri-policy-briefs/arctic-hot-addressing-social-and-environmental-implications>.
- Descamps, M. (2019). *The Ice – Silk Road: Is China 'Near – Arctic State'?* Focus Asia: Perspective and Analysis. Nacka: Institute for Security and Development Policy.
- El Aynaoui, K., Magri, P., Saran, S. (Eds.). (2023). *The Rise of Global South: New Consensus Wanted*. Annual Trends Report. Milano: ISPI, ORF, Policy Center for the New South.
- Erzikov, S. (26.3.2024). The Arctic as a Resource Base. *Bellona*. Retrieved 5.9.2024. from <https://bellona.org/news/arctic/2024-03-the-arctic-as-a-resource-base>.
- Euronews, (1.7.2016). Putin Warns Finland: Russia Will Respond If Helsinki Joins NATO. *Euronews*. Retrieved 2.9.2024. from <https://www.euronews.com/2016/07/01/putin-warns-finland-russia-will-respond-if-helsinki-joins-nato>.
- Forsberg, T. (2023). Finland and Sweden's Road to NATO. *Current History*, 122(842): 89–94.
- Fried, D., Volker, K. (18.2.2022). The Speech in which Putin Told Us Who He Was. *Politico*. <https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918>.
- Golubev, S. S. et al. (2019). Problems of Economic Security of the Arctic Region. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 10(7): 1495–1508.
- Gronholt-Pedersen, J., Fouche, G. (16.11.2022). Dark Arctic: NATO Allies Wakeup to Russian Supremacy in the Region. *Financial Post*. Retrieved 2.9.2024. from <https://financialpost.com/pmnbusiness/pmnbusiness/nato-allies-wake-up-to-russian-supremacy-in-the-arctic>.
- Kuusela, J. (2024). *As a New Arctic Ally, Finland Contribute to Arctic Security and Defence*. Polar Points, Wilson Center. Retrieved 3.9.2024. from <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/no-25-new-arctic-ally-finland-contributes-arctic-security-and-defence>.
- Lamazhapov, E., Stendstal, I., Heggelund, G. (14.11.2023). China's Polar Silk Road: Long Game or Failed Strategy? The Arctic Institute, Center for Circumpolar Security Studies. Retrieved 3.9.2024. from <https://www.thearcticinstitute.org/china-polar-silk-road-long-game-failed-strategy/>.
- Naval News. (12.1.2021). *Ice – Strengthened Ships for the US Navy?* Retrieved 29.8.2024. from <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/01/ice-strengthened-ships-for-the-u-s-navy/>.
- NATO. (1949). *The North Atlantic Treaty*. Brussels: NATO Headquarters.
- Nezirovic, L. (13.5.2024). Sweden Open to Hosting Nuclear Weapons in Wartime: Prime Minister. *Anadolu Ajansi*. Retrieved 3.9.2024. from <https://www.aa.com.tr/en/europe/sweden-open-to-hosting-nuclear-weapons-in-wartime-prime-minister/3218245>.
- Ngila, F. (11.5.2023). China is cementing its position as an Arctic superpower through Russia. *BRICS Portal*. Retrieved 4.9.2024. from <https://infobrics.org/post/38360>.
- Nilsen, T. (11.6.2024). Norway Doubles Up on Missile Defence as Russia Flexes its Semi – Ballistic Arsenal. *The Barents Observer*. Retrieved 3.9.2024. from <https://>

- thebarentsobserver.com/en/security/2024/06/russia-flexing-semi-ballistic-nuke-carriers-norway-doubles-missile-defence.
- Office of the Chief of Naval Operations. (2007). *A Cooperative Strategy for 21st Century: Seapower*. Washington, DC: Office of the Chief of Naval Operations, Marine Corps, US Coastguard.
- PRC State Council. (2018). *China's Arctic Policy*. Beijing: The State Council Information Office.
- RF President. (21.12.2020). *Presidential Decree of the Russian Federation No. 803 about the Northern Fleet*. Moscow: CIS Legislation. Retrieved 2.9.2024. from <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=158338>.
- RF President. (26.2.2024). *Presidential Decree of the Russian Federation No.141 about military administrative division of the Russian Federation*. Moscow: CIS Legislation. Retrieved 4.9.2024. from <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=158337>.
- Tallis, J., Rosen, M., Overfield, C. (2022). *Arctic Economic Security: Recommendations for Safeguarding Arctic Nations against China's Economic Statecraft*. Arlington: CNA.
- United Nations. (1982). *United Nations Convention on the Law of the Sea*. New York: United Nations.
- US Congress. (2022). *China Regional Snapshot: Arctic*. Washington, DC: US Congress, Foreign Affairs Committee. Retrieved 6.9.2024. from <https://foreignaffairs.house.gov/china-regional-snapshot-arctic/>.
- US Department of Defense. (2022). *National Defense Strategy 2022*. Washington, DC: Pentagon, Secretary of Defense.
- US Department of Defense. (2024). *2024 Arctic Strategy*. Washington, DC: Pentagon, Secretary of Defense.
- US Department of Navy. (2014). *Arctic Roadmap 2014–2030*. Washington, DC: Chief of Naval Operations.
- Williams, H., Bingen, K.A., MacKenzie, L. (2024). *Why Did Russia and China Stage a Joint Bomber Exercise Near Alaska?* Washington, DC: Center for Strategic and International Studies.

REMILITARIZATION AND THE STRUGGLE FOR AN ECONOMIC EXPLOATATION OF ARCTIC AS A REFLECTION OF WAR IN UKRAINE

Dr. Boris TUČIĆ, Associate Professor

Summary

Main goal of the paper is to analyze some of the most important implications of the contemporary international relations to the security of Arctic region. As a reflexion of the current state of the international relations and the revitalization of the “Cold war” interactions among key global players, Arctic region has been subject of relatively intensive (re)militarization from both – Russian and “Western” – sides, as well as of military reconfiguration, in a sense that NATO, through the admission of Finland and Sweden in its membership in April 2023 and March 2024, significantly strengthened its Baltic, Nordic and Arctic flanks, as well as its presence at the Russian border. The analysis of the subject has been done within the theoretical framework of the science of international relations and by using the selected scientific methods, such as content analysis, inductive and deductive methods, as well as the comparative analysis. One of the conclusions of the analysis is that, as an implication of its (re)militarization, military reconfiguration and of the state of contemporary international relations in general, military security of the Arctic region is by far predominant dimension of its security at the moment. Additional complicating moment regarding the complex situation in the Arctic comes with the “Chinese factor” and the strong intention of Beijing, primarily over Moscow, to gradually impose itself as an inevitable political, economic, as well as security “force” in the Arctic region. Western countries, led by the US, the intention of China see as a direct threat to their national interests, while the Russian Federation’s long term best interests, no matter how important its partnership with Beijing is right now, is to keep its presence and influence in the region within the acceptable framework.

Keywords: *Arctic, (re)militarization, NATO, Ukrainian conflict, ‘Chinese factor’.*